

Nr 23.

Ankom till riksdagens kansli den 17 maj 1945 kl. 3 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken.

Genom en den 16 februari 1945 dagtecknad, till lagutskott hänvisad proposition, nr 77, vilken behandlats av första lagutskottet, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga nedan intagna, vid propositionen följande förslag till lag om ändring i giftermålsbalken:

L a g
om ändring i giftermålsbalken.

Härigenom förordnas, att 2 kap. 5 §, 3 kap. 2 § 4 mom., 10 kap. 2 § och 11 kap. 13 § giftermålsbalken skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 kap.

5 §.

Ej må den träda i äktenskap, som är sinnessjuk eller sinnesslö.

Den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, må ej ingå äktenskap, med mindre Konungen finner skäligt tillåta äktenskapet.

3 kap.

2 §.

4 mom. Är anledning antaga att trolövad är sinnessjuk eller sinnesslö, eller har trolövad varit sinnessjuk inom de tre sista åren, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas.

4 mom. Är anledning antaga att trolövad är sinnessjuk eller sinnesslö, eller har trolövad varit sinnessjuk inom de tre sista åren, skall han med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa Konungens tillstånd att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet.

(Gällande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 kap.

2 §.

Var make vid vigseln sinnessjuk eller sinnesslö, gånge äktenskapet på hans talan åter. Har han ej yrkat återgång inom sex månader, från det sjukdomen blev botad, vare han sin rätt till talan förlustig.

Var make vid vigseln sinnessjuk eller sinnesslö, gånge äktenskapet på hans talan åter, *såvida ej Konungen medgivit honom att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet*. Har han ej yrkat återgång inom sex månader, från det sjukdomen blev botad, vare han sin rätt till talan förlustig.

Hade andra — — — blivit botad.

11 kap.

13 §.

Är ena maken sinnessjuk; har sjukdomen under äktenskapet fortfarande tre år, och finnes ej skälig förhoppning om den sjukas varaktiga återställande till hälsan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad.

Är ena maken sinnessjuk; har sjukdomen under äktenskapet fortfarande tre år, och finnes ej skälig förhoppning om den sjukas varaktiga återställande till hälsan, have andra maken rätt till äktenskapsskillnad. *Var sjukdomen vid vigseln andra maken veterlig, må dock ej dömas till skillnad, om det skäligen kan fordras, att han fortsätter äktenskapet.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1945.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för förslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

I 2 kap. 5 § giftermålsbalken stadgas att den som är sinnessjuk eller sinnesslö ej må träda i äktenskap. Detta förbud är ovillkorligt; för den sinnessjuka eller sinnesslöe föreligger sålunda överhuvud taget icke någon möjlighet att ingå äktenskap.

I syfte att förebygga att äktenskap ingås i strid mot de i 2 kap. giftermålsbalken stadgade förbuden skall enligt 3 kap. 2 § giftermålsbalken viss utredning verkställas innan lysning får ske. I 4 mom. stadgas sålunda, att om anledning är att antaga att trolövad är sinnessjuk eller sinnesslö eller om trolövad varit sinnessjuk inom de sista tre åren, han skall med läkarintyg

styrka att sinnessjukdom eller sinnesslöhet ej kan påvisas hos honom. Enligt 3 kap. 8 § giftermålsbalken meddelas närmare bestämmelser om läkarintyg, som nu sagts, av Konungen. Uppllysning om förefintlig sinnessjukdom eller sinnesslöhet kan i första hand vinnas ur kyrkoböckerna. Enligt kungl. stadgan den 19 september 1929 angående sinnessjukvården i riket skall om varje sinnessjuk eller sinnesslö, som åtnjuter vård på anstalt eller hos enskild person, anmälan göras hos prästen i den församling, där den sinnessjuka eller sinnesslöe är kyrkobokförd, och enligt förordningen den 3 december 1915 angående kyrkoböckers förande (reglerna till församlingsboken) skall anteckning om förhållandet göras i sagda bok. Uppenbart är att prästen även eljest kan ha skälig anledning antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö.

Om äktenskap ingåtts ehuru hinder däremot enligt lagen förelegat, kan äktenskapet i vissa fall bringas att återgå. I 10 kap. 2 § giftermålsbalken stadgas, att om make vid vigseln var sinnessjuk eller sinnesslö, äktenskapet skall på hans talan gå åter. Om han ej yrkat återgång inom sex månader från det sjukdomen blev botad, förlorar han dock sin rätt till talan. Även andra maken äger vinna återgång, om han vid vigseln ej hade kunskap om sinnessjukdomen eller sinnesslöheten. Han måste dock väcka talan inom sex månader från det han fick sådan kunskap och senast inom tre år från vigseln, och talan om återgång på grund av sinnessjukdom må ej anställas sedan sjukdomen blivit botad. Enligt 3 § i nämnda kapitel äger make vinna återgång bland annat om han vid vigseln befann sig i tillfällig sinnesförvirring eller annat sådant tillstånd, som utesluter rättslig handlingsförmåga.

I 11 kap. 13 § giftermålsbalken stadgas, att om ena maken är sinnessjuk och sjukdomen under äktenskapet fortfarit tre år utan att det finnes skälig förhoppning om den sjukes varaktiga återställande till hälsan, andra maken har rätt till äktenskapsskillnad.

I 15 kap. 10 § giftermålsbalken föreskrives, att på grund av makes sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke må dömas till återgång av äktenskap eller till äktenskapsskillnad med mindre läkarintyg angående sjukdomen blivit företett. Närmare bestämmelser om sådant intyg meddelas av Konungen.

Jämlikt Kungl. Maj:ts kungörelse den 3 december 1915 (nr 486) angående vissa läkarintyg för vinnande av lysning eller äktenskaps upplösning skall bland annat sådant läkarintyg, som trolovad enligt den numera i 3 kap. 2 § 4 mom. giftermålsbalken upptagna bestämmelsen har att förete för vinnande av lysning, vara utfärdat av tjänsteläkare. Sådant läkarintyg angående sinnessjukdom eller sinnesslöhet, som avses i 15 kap. 10 § giftermålsbalken, skall vara utfärdat av legitimerad läkare, som minst tre år tjänstgjort vid statsanstalt för sinnessjuka eller därmed jämförlig anstalt. I båda fallen skola intygen ha varit underställda medicinalstyrelsens prövning, där ej fråga är om äktenskapsskillnad för makes sinnessjukdom och den sjuka vårdas på sådan anstalt som nyss sagts.

Med stöd av bemyndigande i Kungl. Maj:ts nämnda kungörelse har medi-

cinalstyrelsen genom kungörelse den 29 december 1915 (SFS nr 601), vilken ändrats genom kungörelse den 21 mars 1941 (SFS nr 210), fastställt formulär för ifrågavarande läkarintyg. Formuläret till sådant intyg angående sinnesslöhet, som enligt 3 kap. 2 § 4 mom. giftermålsbalken skall företes för vinnande av lysning, avslutas med förklaring av läkaren, att hos den undersökte icke kunnat påvisas sinnesslöhet i sådan grad, att den motsvarar en psykisk utveckling, som ligger under den normalt vid femton års ålder vanliga. Härmed menas, enligt en förklarande not till formuläret, den allmänna psykiska utvecklingsgraden och mognaden hos en normal femtonåring, ej det teoretiska begreppet 15 »intelligensår».

Om någon ingår äktenskap med den som till följd av sinnessjukdom, tillfällig sinnesförvirring eller annan sådan orsak ej äger rättslig handlingsförmåga, straffas han enligt 17 kap. 2 § strafflagen med straffarbete i högst fyra år eller fängelse. Brottet må dock ej åtalas, om icke för brottet blivit dömt till återgång av äktenskapet. Ytterligare må nämnas, att man, som övar otukt med kvinna som är sinnessjuk eller sinnesslös, enligt 18 kap. 9 § strafflagen skall straffas med fängelse eller med straffarbete i högst fyra år.

I propositionen finnas intagna redogörelser för motiven till giftermålsbalkens bestämmelse om äktenskapshinder för sinnessjuk och sinnesslös (s. 6—7) ävensom för de övriga nordiska ländernas lagstiftning om äktenskapshinder på grund av sinnessjukdom m. m. (s. 8—9), till vilka redogörelser utskottet hänvisar.

Enligt 1 § lagen den 23 maj 1941 om sterilisering må sterilisering äga rum vid eugenisk, social eller medicinsk indikation, om den som avses med ingreppet lämnat sitt samtycke därtill. Eugenisk indikation föreligger, då någon med skäl kan antagas komma att genom arvsanlag på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag. Något krav på att den om vars sterilisering är fråga själv lider av den sjukdom eller svaghet, som kan befaras komma att drabba hans avkomlingar, uppställes icke i detta fall. Med social indikation avses, att någon på grund av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten eller ock på grund av asocialt levnadssätt prövas vara för framtiden uppenbart olämplig att handhava vårdnaden om barn. Om någon, som må steriliseras enligt lagen, på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna giltigt samtycke till sådan åtgärd, må han enligt 2 § steriliseras ändå att han ej samtyckt därtill.

Vid 1944 års riksdag hemställdes i motion (II: 162) av herr Hedlund i Östersund och fru Västberg, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående rätt för sinnessjuka och sinnesslöa att i särskilda fall efter verkställd sterilisering ingå äktenskap ävensom framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Vidare föreslogs i en motion (II: 216) av herr Hoppe m. fl., att riksdagen måtte

anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda frågan om rätt för relativt högtstående sinnesslöa att under vissa förhållanden och efter särskild prövning ingå äktenskap.

Sedan yttranden över motionerna inhämtats från socialstyrelsen, medicinalstyrelsen och medicinska fakulteten vid universitetet i Lund, framhöll *första lagutskottet* i avgivet utlåtande (nr 44), att enligt vad som anförts i vissa av nämnda yttranden sinnesslöa och sinnessjuka understundom kunde visa en så god social anpassning att varje möjlighet för dem att ingå äktenskap icke borde vara utesluten. Särskilt bland de sinnesslöa torde finnas ett icke så litet antal personer som hade ett relativt utvecklat sjäsliv och som vore i stånd att försörja sig själva och sin familj. I ärendet hade också upplysts att sinnesslöa och sinnessjuka icke sällan på ett fullt normalt sätt fäste sig vid en person av det motsatta könet. Äktenskapet skulle i dylika fall kunna innebära ett gott stöd. Vidare erinrade utskottet om att såväl civilrättsliga som sociala och eugeniska skäl åberopats till stöd för ifrågasarande äktenskapshinder. Från sistnämnda synpunkt hade frågan om rätt för sinnesslöa och sinnessjuka att ingå äktenskap kommit i ett förändrat läge genom steriliseringslagstiftningen. Därest den sinnesslöe eller sinnessjuka vore villig att underkasta sig sterilisering, bortföle uppenbarligen varje anledning att ur eugenisk synpunkt upprätthålla äktenskapsförbudet. Beträffande personer vilka på grund av rubbad sjäslverksamhet saknade förmåga att lämna giltigt samtycke till sterilisering — och dit hörde tydligtvis det stora flertalet sinnesslöa och sinnessjuka — gällde enligt 2 § steriliseringslagen att de finge steriliseras ändå att de icke samtyckt till åtgärden. Någon möjlighet att framtvinga en steriliseringsoperation mot vederbörandes vilja funnes emellertid icke. Denna omständighet hade utan tvivel medfört att sterilisering i många fall icke kunnat komma till stånd, ehuru starka skäl för en sådan åtgärd förelegat. Med hänsyn till den nedärvningsrisk som ansåges föreligga vore det av särskild vikt att de sinnesslöa förhindrades att sätta barn till världen. Genom den nu ifrågasatta lagändringen skulle man kunna vinna att åtskilliga sinnesslöa och sinnessjuka komme att underkasta sig en steriliseringsoperation, vilken eljest icke skulle komma till stånd. Antalet utomäktenskapliga förbindelser liksom antalet barn som föddes i sådana förbindelser skulle härigenom minska. Även ur dessa synpunkter talade sålunda beaktansvärda skäl för en lagändring av den i motionerna ifrågasatta innebörden.

Utskottet åberopade även att enligt den danska äktenskapslagstiftningen möjlighet funnes för bland annat sinnessjuka och sinnesslöa att efter särskild prövning ingå äktenskap samt att vad som anfördes i ett vid medicinalstyrelsens utlåtande fogat, av professorn N. von Hofsten avgivet yttrande gäve vid handen att denna möjlighet lämnat goda resultat. I anslutning därtill uttalade utskottet, att även om förhållandena i Danmark och Sverige icke vore helt jämförliga, de danska erfarenheterna likväl syntes lämna stöd för tanken att medgiva dispens från äktenskapsförbudet för åtminstone vissa lindrigt sinnesslöa.

I anledning av ett uttalande av medicinalstyrelsen därom, att utredningen

borde utvidgas till att omfatta en allmän omprövning av de sjukdomstillstånd och abnormiteter, som borde utgöra hinder för äktenskap, och att en bättre överensstämmelse borde åvägbringas mellan äktenskapslagstiftningen å ena sidan och lagen om sterilisering å den andra, sade sig utskottet icke ha funnit skäl att förorda en utredning som ginge utöver den av motionärerna angivna ramen.

Vidare anförde utskottet, att även om frågan om möjlighet till dispens från det i 2 kap. 5 § giftermålsbalken stadgade äktenskapshindret torde ha sin största betydelse med hänsyn till de sinnesslöa, anledning syntes saknas att begränsa den ifrågasatta utredningen till att avse allenast denna kategori. Vad de sinnessjuka beträffade finge hänvisas till de framsteg som sedan tillkomsten av giftermålsbalken gjorts på den medicinska forskningen och terapiens liksom på ärftlighetslärans områden. Bland annat med hänsyn härtill syntes de sinnessjuka icke böra undantagas från utredningen.

Utskottet framhöll slutligen, att möjligheten för den tillståndsgivande myndigheten att i särskilda fall uppställa sterilisering som villkor för dispens från äktenskapsförbudet borde bli va föremål för särskild uppmärksamhet.

Utskottets utlåtande utmynnade i en hemställan att riksdagen i anledning av de ifrågavarande motionerna måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående möjligheten till dispens i särskilda fall för sinnesslö eller sinnessjuk från förbudet att ingå äktenskap jämte vad därmed kunde äga samband ävensom om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Denna hemställan bifölls av riksdagen, varefter skrivelse i ärendet avläts till Kungl. Maj:t den 6 juni 1944, nr 344.

I anledning av riksdagens framställning har inom justitiedepartementet upprättats en den 7 november 1944 dagtecknad promemoria i ämnet med förslag till *lag om ändring i giftermålsbalken*. Enligt detta förslag, som i allt väsentligt överensstämmer med det genom propositionen framlagda lagförslaget, skall i 2 kap. 5 § stadgas, att den, som är sinnessjuk eller sinnesslö, ej må träda i äktenskap, med mindre Konungen finner skäligt tillåta äktenskapet. I 3 kap. 2 § 4 mom. föreslås skola föreskrivas, att om anledning är att antaga att trolovad är sinnessjuk eller sinnesslö, eller om trolovad varit sinnessjuk inom de tre sista åren, han skall med läkarintyg styrka, att sinnessjukdom eller sinnesslöhet icke kan hos honom påvisas, eller ock visa Konungens tillstånd att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet. 10 kap. 2 § första stycket första punkten skall enligt förslaget erhålla sådan lydelse att där stadgas, att om make vid vigseln var sinnessjuk eller sinnesslö äktenskapet skall på hans talan gå åter, såvida ej Konungen medgivit honom att utan hinder av sinnessjukdomen eller sinnesslöheten ingå äktenskapet. I 11 kap. 13 § föreslås ett tillägg av innehåll, att om sinnessjukdomen vid vigseln var andra maken veterlig, det ej må dömas till äktenskapsskillnad, om det skäligen kan fordras att han fortsätter äktenskapet.

Över promemorian jämte det därvid fogade lagförslaget ha efter remissyttranden avgivits av hovrätterna, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, domkapitlen i Uppsala, Linköping, Växjö, Lund och Härnösand, medicinska fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund, karolinska mediko-kirurgiska institutets lärarkollegium, styrelsen för statens rasbiologiska institut, socialvårdskommittén, 1941 års befolkningsutredning, föreningen Sveriges stadsdomare, föreningen Sveriges landsfiskaler, Sveriges advokatsamfund, svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet, centralförbundet för socialt arbete, svenska läkaresällskapet samt allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse. Därjämte har yttrande i anledning av promemorian inkommit från svenska psykiatriska föreningen. Domkapitlet i Växjö har vid sitt yttrande fogat yttrande av domkyrkokomministern Gunnar Samuelsson, och domkapitlet i Lund har bifogat en av överläkaren vid Vipeholms sjukhus i Lund Hugo Fröderberg upprättad promemoria.

En redogörelse för innehållet i de avgivna yttrandena har intagits å s. 14—24 i propositionen, vartill utskottet hänvisar.

I propositionen anför *föredragande departementschefen, statsrådet Bergquist*, följande:

»Av den verkställda utredningen torde framgå, att behov föreligger att i vissa fall kunna medgiva dispens från det nu gällande ovillkorliga förbudet för sinnessjuka och sinnesslöa att ingå äktenskap. Sådan dispens synes böra ifrågakomma främst för vissa jämförelsevis högtstående sinnesslöa. För dessa torde ej sällan ett äktenskap kunna innebära ett gott stöd och underlätta vederbörandes anpassning till samhällslivet. Om risk för sinnesslöhetens överförande på avkomlingar är utesluten på grund av sterilisering eller eljest, synes från det allmännas synpunkt hinder ej böra möta att efter särskild prövning tillstånd lämnas till äktenskapet. Även beträffande sinnessjuka synes, ehuru mera undantagsvis, kunna finnas utrymme för en dylik dispensrätt.

Det i promemorian framlagda förslaget om införande av en dispensrätt har i princip vunnit anslutning i det övervägande antalet avgivna yttranden. Ett par remissmyndigheter ha emellertid, ehuru de icke bestritt behovet i och för sig av en lagändring i angiven riktning, ansett att frågan icke borde lösas fristående utan allenast i samband med en allmän översyn av bestämmelserna om de sjukdomstillstånd som böra utgöra hinder för äktenskap. Även i vissa andra yttranden har framställts önskemål om en sådan mera allmän reform. Från vissa håll har särskilt understrukits angelägenheten av en revision av bestämmelserna om äktenskapsförbud för fallandesjuka.

Skäl kunna otvivelaktigt anföras för en översyn av den omfattning som angivits i de här berörda yttrandena. Jag är emellertid ej beredd att nu förorda en dylik åtgärd. Önskemålet om en mera allmän revision torde icke böra utgöra hinder att genomföra den i promemorian föreslagna mera begränsade lagändringen, vars lämplighet i och för sig allmänt vitsordats. I enlighet härmed vill jag förorda, att en lagstiftning av den i promemorian före-

slagna innebörden genomföres och att sålunda i lagen öppnas möjlighet att i vissa fall medgiva sinnessjuk eller sinnesslö tillstånd att ingå äktenskap. Enligt promemorian skall dispens kunna avse allenast giftermål med bestämd person och prövningen ankomma på Kungl. Maj:t. Jag ansluter mig till vad sålunda föreslagits, vilket icke föranlett erinran i yttrandena.

De allmänna synpunkter på förutsättningarna för dispens som anförts i promemorian ha i huvudsak vunnit anslutning i yttrandena. I några avseenden ha dock framställts önskemål om en annan tillämpning av den föreslagna dispensrätten än som förutsättes i promemorian. Det torde icke vara möjligt att nu fullständigt avgränsa de fall, i vilka dispens skall kunna beviljas. Frågan, om dispens skall meddelas, måste naturligtvis prövas med beaktande av omständigheterna i varje särskilt fall. Med hänsyn till vad som framkommit i yttrandena vill jag emellertid beträffande vissa allmänna grunder för dispensrättens utövning anföra följande.

Såsom i promemorian framhållits läser dispens icke böra ifrågakomma beträffande sådan sinnessjuk eller sinnesslö som icke kan anses besitta rättslig handlingsförmåga. Någon eftergift av detta krav, såsom ifrågasatts av medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, professorn von Hofsten, läser icke vara möjlig. Jag vill emellertid framhålla, att frågan, huruvida vederbörande besitter rättslig handlingsförmåga, enligt allmänna grunder skall bedömas med hänsyn till den rättshandling som är i fråga, i detta fall ingående av äktenskap. Förevarande krav torde sålunda väsentligen ha samma innebörd som det i den danska lagen uppställda kravet på förmåga att bedöma äktenskapsbetydelse.

Vad angår sterilisering såsom förutsättning för dispens torde, såsom i promemorian förutsatts, villkor därom böra uppställas i alla de fall, då risk eljest skulle föreligga för sinnessjukdoms eller sinnesslöhets överförande på avkomlingar. I ett par yttranden har påpekats, att enligt steriliseringslagen sterilisering må ske även då arvsrisk icke är för handen men vederbörande på grund av sinnessjukdom eller sinnesslöhet prövas vara för framtiden uppenbart olämplig att handhava vårdnaden om barn. Om i ett dylikt fall äktenskapsdispens anses kunna ifrågakomma, bör uppenbarligen sterilisering uppställas såsom villkor för dispensen. I detta sammanhang vill jag framhålla, att dispens i regel ej bör meddelas, om genom äktenskapet den sinnessjuka eller sinnesslöe skulle få vårdnaden om andra makens barn. Sinnessjuka och sinnesslöa äro uppenbarligen i allmänhet mindre lämpade att handhava vårdnaden om barn, och den nu ifrågasatta lagstiftningen bör icke bereda ökade möjligheter därtill. Av vikt är också, såsom framhållits i vissa yttranden, att det tillses att makar, som ingått äktenskap efter dispens, icke få antaga adoptivbarn eller ha vård om fosterbarn. Några särskilda bestämmelser härom torde dock ej vara behövliga. Jag vill erinra, att i fråga om antagande av adoptivbarn den gällande lagen om adoption föreskriver att, om barnet ej fyllt aderton år, yttrande skall inhämtas bl. a. från barnavårdsnämnden i den församling där adoptanten är kyrkobokförd samt att domstolen skall pröva frågan om adoptionens lämplighet överhuvud taget.

Bestämmelserna om fosterbarnsvården åter äro för närvarande föremål för övervägande i annat sammanhang.

Enligt promemorian skall kravet på sterilisering såsom förutsättning för dispens icke vara ovillkorligt. I yttrandena har uppställandet av ett obligatoriskt krav i detta hänseende påyrkats allenast av 1941 års befolkningsutredning. Enligt de grunder jag nyss angivit torde sterilisering i regel komma att uppställas såsom förutsättning för dispens. Med hänsyn bl. a. till sådana fall, då indikation enligt steriliseringslagen icke föreligger beträffande sinnessjuk eller sinnesslö, torde dock kravet på sterilisering icke böra vara ovillkorligt.

Det torde ligga i sakens natur att kontrahenternas försörjningsförmåga kommer att bliva av stor betydelse vid prövningen av dispensansökningar. I några yttranden ha farhågor uttalats för att genom äktenskap i enlighet med förslaget skyldighet att giva fattigvård kunde komma att övervältras från en kommun på annan kommun. Då emellertid en förutsättning för dispens måste vara att kontrahenterna äro skötsamma och försörjningsdugliga, torde sådana fall knappast kunna förekomma.

En fråga, beträffande vilken delade meningar kommit till uttryck i yttrandena, är den, huruvida äktenskap mellan en sinnessjuk eller sinnesslö och en icke steril, själsligt fullvärdig person bör tillåtas. 1941 års befolkningsutredning, domkapitlet i Härnösand och en minoritet inom medicinska fakulteten i Uppsala ha ansett, att dylika äktenskap av befolkningspolitiska hänsyn ej borde tillåtas. Svenska läkaresällskapet åter har uttalat, att de allmänna befolkningspolitiska synpunkterna i dessa tämligen sällsynta fall vore av mindre betydelse. Enligt min mening bör den nämnda befolkningspolitiska synpunkten beaktas vid prövningen av dispensansökningar, men det synes av hänsyn till de enskilda icke rimligt att utesluta möjlighet att medgiva dispens även i sådana fall då den andra parten är själsligt fullvärdig.

Genom införande av en dispensrätt på sätt jag nu angivit torde man i viss utsträckning kunna uppnå, att sinnessjuka och sinnesslöa, vilka eljest ej skulle ha underkastat sig sterilisering, lämna sitt samtycke till åtgärden. Ett sådant resultat måste, såsom i flera yttranden framhållits, i och för sig betraktas som önskvärt. Enligt min mening torde man emellertid knappast höra hysa några förhoppningar om att på denna väg ernå någon mera väsentlig effektivisering av steriliseringslagen. Jag vill i detta sammanhang understryka, att den av mig förordade dispensrätten är avsedd allenast för sådana undantagsfall, då med hänsyn till samtliga förut nämnda synpunkter något hinder mot äktenskapet icke kan anses föreligga.

Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet har i sitt yttrande framhållit behovet av en bättre kontroll över de sinnesslöa. Det torde vara obestridligt, att den nuvarande registreringen i kyrkoböckerna i fråga om sådana sinnesslöa som icke vårdas å anstalt är ofullständig. Såsom förbundet påpekat lär man emellertid kunna förvänta, att genom tillämpningen av de under år 1944 tillkomna bestämmelserna rörande undervisning och vård av bildbara sinnesslöa bättre kännedom så småningom kommer att vinnas om förefintligheten av sinnesslöhet bland befolkningen. Det må vidare nämnas, att

folkbokföringskommittén i sitt den 7 november 1944 avgivna betänkande med förslag till omorganisation av folkbokföringen (SOU 1944: 52) föreslagit sådan ändring av § 36 allmänna läkarinstruktionen att skyldighet föreskrives för provinsialläkare, som genom undersökning finner eller på annat sätt får vetskap om att inom distriktet boende person under femtio år är sinnesslös, att göra anmälan härom till vederbörande pastorsämbete. Enligt min mening föreligger icke anledning att vidtaga åtgärder för en omedelbar inventering av de sinnesslöa.

Såsom av det sagda framgår komma ett flertal olika omständigheter att bli av betydelse vid prövningen av dispensansökningar. Det är därför av vikt, att utredningen i dessa ärenden blir så fullständig som möjligt. Läkarundersökning såväl av den sinnessjuka eller sinnesslöe som av andra parten bör uppenbarligen företagas av psykiatriskt utbildad läkare. Såsom i promemorian anförts, bör medicinalstyrelsens yttrande städse inhämtas i dispensärendena. Det torde också ofta vara lämpligt att vederbörande pastorsämbete beredes tillfälle att yttra sig om parternas familjeförhållanden. Däremot synes det i regel icke vara erforderligt att, såsom i vissa yttranden ifrågasatts, socialstyrelsen eller vederbörande domkapitel höres över ansökningen. Med hänsyn till att ansökningarna om dispens i enlighet med förslaget icke kunna antagas komma att uppgå till något större antal, synes det knappast erforderligt att utfärda särskilda anvisningar rörande den utredning som skall bifogas dispensansökan. Vid ärendenas beredning hos Kungl. Maj:t torde få tillses, att erforderlig ytterligare utredning införskaffas i den utsträckning som för varje fall anses lämplig. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att kompletterande uppgifter rörande parternas försörjningsförmåga ej sällan kunna behöva inhämtas från olika lokala myndigheter, särskilt fattigvårdsstyrelserna.

I enlighet med det anförda vill jag förorda, att 2 kap. 5 § giftermålsbalken, på sätt i promemorian föreslagits, erhåller sådan lydelse, att sinnesslös eller sinnessjuk må ingå äktenskap, om Konungen finner skäligt tillåta äktenskapet. Som följd härav torde jämväl de i promemorian föreslagna ändringarna i 3 kap. 2 § 4 mom. och 10 kap. 2 § giftermålsbalken, vilka ej mött erinran i yttrandena, böra genomföras.

I promemorian har vidare föreslagits en ändring i 11 kap. 13 § giftermålsbalken, varigenom makes rätt att vid andra makens sinnessjukdom under vissa förutsättningar erhålla äktenskapsskillnad skulle begränsas, om sjukdomen vid vigseln var maken veterlig. I två yttranden har detta förslag avstyrkts, under det att förslaget icke föranlett erinran i övriga yttranden. Med hänsyn till att en ovillkorlig rätt att vinna äktenskapsskillnad icke synes böra bibehållas, om dispensmöjlighet införes, biträder jag det i promemorian framlagda förslaget. Det torde kunna förutsättas, att domstolarna komma att med tillbörlig varsamhet använda möjligheten att vägra äktenskapsskillnad vid andra makens sinnessjukdom.

Såsom i promemorian föreslagits torde de nya bestämmelserna böra träda i kraft den 1 juli 1945.»

Lagrådet har lämnat det upprättade lagförslaget utan erinran.

I förevarande proposition föreslås sådan ändring av 2 kap. 5 § giftermålsbalken, att det nuvarande äktenskapshindret för sinnessjuka och sinnesslöa göres dispensabelt. Som en följd härav föreslås vissa ändringar även av andra lagrum i samma balk. Propositionen är föranledd av en av 1944 års riksdag avlåten skrivelse, däri riksdagen, på hemställan av utskottet, anhållit om utredning och förslag i ämnet.

Utskottet.

Utskottet har vid sin granskning av lagförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa,

att förevarande proposition, nr 77, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 17 maj 1945.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit
från första kammaren: herrar *Schlyter, Gärde, Karl Emil Johanson, Westman, Karl Johan Olsson* och *Ahlkvist*, fru *Sjöström-Bengtsson* samt herr *Arrhén**;
från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Hedlund* i Östersund och *Olsson* i Mellerud, fru *Gustafson* samt herrar *Ljungberg, Gustafsson* i Lekåsa, *Lindahl* och *Rylander*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Karl Johan Olsson* och fru *Sjöström-Bengtsson*.